

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2025 – Volume 34, Issue 1, pp. 94–99
<https://doi.org/10.54431/jsi.862>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /

NHL Stenden University of Applied Sciences

Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Shivant Jhagroe. **Voorbij Duurzaamheid. Op weg naar een
ecorechtvaardige samenleving.** Mazirel, 2024, pp 248,

ISBN. 9789464564259

BOOKS

RICHARD DE BRABANDER

Richard de Brabander is filosoof en lector Ecosociaal werk aan Hogeschool Inholland.

E-mail: Richard.debrabander@inholland.nl

LIEFDEVOL STRIJDEN VOOR EEN ECORECHTVAARDIGE TOEKOMST

De laatste jaren zien we een toenemende aandacht voor de rol die het sociaal werk zou kunnen of moeten spelen in de transitie naar een duurzame samenleving. Nationaal en internationaal hebben maatregelen tegen klimaatverandering in eerste instantie een technologische en economische invalshoek. Voor de sociale gevolgen van zowel klimaatverandering als het klimaatbeleid en het verduurzamen van onze samenleving is weinig aandacht. Steeds meer critici tekenen bezwaar aan tegen de manier waarop overheden duurzaamheid reduceren tot een technologisch managementvraagstuk en betogen dat klimaatverandering een probleem van onrecht is en dat verduurzamen van de samenleving ongelijkheid en onrecht in stand houdt (Swyngedouw, 2018). Met *Voorbij duurzaamheid. Op weg*

naar een ecorechtvaardige samenleving biedt Shivant Jhagroe een krachtige bijdrage aan deze kritiek.

DUURZAAMHEID ALS ELITAIRE SCHERTSVERTONING

Shivant Jhagroe is universitair docent aan het Instituut voor Bestuurskunde van de Universiteit Leiden. In *Voorbij duurzaamheid* borduurt hij voort op zijn proefschrift over stedelijke transitiepolitiek, waarop hij in 2016 promoveerde (Jhagroe, 2016). Daarin kritiseert hij transitiestudies, omdat zij de politieke dimensie en machtsverhoudingen veronachtzamen en hun aandacht vooral richten op het proces waarin transities zich buiten ons om lijken te voltrekken. In *Voorbij duurzaamheid* politiseert Jhagroe het transitiedenken door het perspectief te openen op de koloniale geschiedenis van klimaatverandering en het duurzaamheidsregime. De centrale stelling is dat klimaatverandering en het denken over duurzaamheid historisch gezien verstrengeld zijn met kolonialisme. We kunnen de vernietiging van de Aarde volgens hem niet begrijpen zonder in te gaan op de parallellen tussen het koloniale verleden en het heden.

Hij is niet tegen duurzaamheid, maar keert zich fel tegen het westerse duurzaamheidsregime, dat wordt gegijzeld door een 'eco-elite' die zich richt op technologische oplossingen en individuele gedragsverandering: een groene leefstijl - korter douchen, elektrisch rijden, groene stroom, veganistisch eten en een elektrische bakfiets. Maar het delven van de metalen en het verbouwen van soja die voor deze groene leefstijl nodig zijn trekken een 'spoor van vernieling' in niet-westerse landen. Deze eco-elite houdt zowel globaal als lokaal ongelijkheid en ongelijke machtsverhoudingen in stand. Zij verandert de economie van kleur, maar niets fundamenteel aan het kapitalistische regime dat de klimaatcrisis veroorzaakt. 'Het ingenieuze van het duurzaamheidsregime is dat het de samenleving verandert zonder echt te veranderen' (Jhagroe, 2024, p. 173). Verduurzamen mag vooral niet politiek worden en niet raken aan de fundamenteën van bestaande sociaaleconomische machtsverhoudingen. Welnu, Jhagroe zet de bijl nu juist wel in de gewelddadige en onrechtvaardige wortels van het duurzaamheidsdenken.

KOLONIALE BEWONING

In het eerste deel van zijn boek richt hij de blik op het koloniale verleden. In het dominante duurzaamheidsdiscours is dat verleden afwezig. De veelgehoorde boodschap dat 'de mensheid' klimaatverandering veroorzaakt verhult dat een 'kleine groep', het rijke Mondiale Noorden met 19 procent van de wereldbevolking, verantwoordelijk is voor 92 procent van de

BOOKS

CO₂-uitstoot (gemeten als historische uitstoot per hoofd van de bevolking) en daarmee voor de schade die klimaatverandering veroorzaakt. Het Mondiale Zuiden met 81 procent van de wereldbevolking draagt nauwelijks bij aan klimaatverandering, maar wordt wel het hardst getroffen door de gevolgen (Hickel, 2021). Een speciaal rapporteur van de VN concludeert daarom dat klimaatverandering racisme is. Ook binnen de landen van het Mondiale Noorden leven gemeenschappen van kleur in slechtere, veelal verstedelijkte leefomgeving en zijn zij vaker slachtoffer van hittegolven en overstromingen.

Jhagroe betoogt dat de Aarde bewoonbaar wordt gemaakt voor de westerse leefwijze. Koloniale bewoning is een poging om de 'samenleving leesbaar te maken, om de bevolking zo te ordenen dat de klassieke staatsfuncties van belastingen, dienstplicht en het voorkomen van opstand vereenvoudigd werden' (Scott, 2020, p.2.). Deze 'koloniale bewoning' onderdrukt zowel menselijke als niet-menselijke 'aardebewoners' en gaat gepaard met destructie, disciplineren en ontheemding.

Jhagroe onderscheidt drie golven van koloniale bewoning: de bezetting van Abya Yala (wat wij kennen als Amerika) door Europese volken; het tot slaaf maken van mensen uit Alkebulan (wat wij kennen als Afrika) en contractarbeid waarbij mensen uit Azië in Aby Yale te werk worden gesteld. Koloniale bewoning wordt gekenmerkt door *genocide* waarbij Europa niet-Europese volkeren ontmenselijkt en vermoordt, door *ecocide*, waarbij grote stukken land naar westers model worden omgevormd, en door *epistemicide*, dat andere kennissystemen en culturele archieven uitsluit. Dat Jhagroe bewust de oorspronkelijke namen voor de continenten gebruikt is niet zonder betekenis. Het hernoemen was voor kolonisten een belangrijkste manier om de betekenis uit te wissen die landschappen voor Inheemse Groepen hebben. Het door Trump per decreet laten hernoemen van De Golf van Mexico in De Golf van Amerika is daarvan een hedendaagse variant. De verontwaardiging daarover laat zien dat namen meer zijn dan een aardrijkskundige aanduiding van een plek.

Dat de Aarde naar westers model bewoonbaar wordt gemaakt is terug te zien in de recente voorstellen over ontwikkelingshulp van Reinette Klever, Minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Niet-westerse landen krijgen alleen nog ontwikkelingshulp wanneer dat in het voordeel van Nederland is. Het beschermen van vrouwen- en mensenrechten, klimaat en milieuvervuiling valt daar niet meer onder. Het Nederlandse bedrijfsleven moet ervan kunnen profiteren, en het moet worden ingezet om migratiedeals te sluiten. Maar ook internationale klimaatakkoorden, de Wereldbank en het Internationaal Monetair Fonds representeren een westers wereldbeeld. Daardoor bestaat er geen of weinig aandacht voor het feit dat niet-westerse landen en

gemeenschappen vaak andere niet-economische ideeën hebben bij het begrip duurzaamheid. Het westerse idee van duurzaamheid baseert zich op een scheiding van mens en natuur, terwijl veel niet-westerse gemeenschappen de verwevenheid van beide benadrukken. Die betekent niet dat zij geen bossen kapten voor het verbouwen van gewassen of op dieren jaagden om te eten. Van het begin van zijn geschiedenis drukt de mens zijn stempel op de natuurlijke ecosystemen. Maar anders dan bijvoorbeeld nu in de Amazone of elders gebeurt, putten zij de natuur niet uit en beperkten zij het gebruik tot wat zij nodig hadden om te leven, niet om winst te maken.

INDUSTRIËLE BEWONING

De koloniale bewoning houdt niet op bij het afschaffen van de koloniën. Zij zet zich voort in wat Jhagroe de 'industriële bewoning' noemt. Grote groepen werden als fabrieksarbeider uitgebuit en onderdrukt. Arbeiders woonden en werkten in steden onder erbarmelijke omstandigheden. Dat leidde tot choleraepidemieën, stakingen en ontwikkeling van kennis om de leefomgeving te verbeteren. Daarop volgde ook wet- en regelgeving om die omstandigheden te verbeteren, vaak ook vanuit welbegrepen eigenbelang van de rijke elite. Zoals Jhagroe opmerkt werden de omstandigheden op plantagevelden niet verbeterd. Staakten slaven dan moesten zij dat met de dood bekopen. In tegenstelling tot arbeiders werden slaven niet als mens gezien: 'Door koloniale bewoning werden grote delen van de wereldbevolking niet eens gezien als mens maar als minder-dan-mens (of als dier)' (53).

De industriële bewoning leidt er volgens Jhagroe ook toe dat de rijke elite vertrok naar landgoederen buiten de steden. Die beschermden zij tegen menselijke vervuiling en vernietiging, wat leidt tot een romantisering van de ongerepte natuur. Die werkt nog steeds door in 'goedbedoelde westerse natuurbeschermingsprogramma's' die onder andere filantropen als de Nederlandse steenrijke Paul Fentener van Vlissingen opzetten en financieren. De keerzijde hiervan is dat het westerse idee van ongerepte natuur bepaalt hoe natuur moeten worden beheerd. Vanwege dit idee van 'natuur zonder mens' zijn inmiddels 14 miljoen mensen in Azië en Alkebulan van hun land verdreven.

ECORECHTVAARDIGHEID

Na zijn analyse in deel 1 en 2 richt Jhagroe zijn blik in deel 3 op de toekomst en schetst hij de contouren van een radicale ecorechtvaardigheid die geen blauwdruk biedt en vertrekt vanuit concreet geleefde ervaringen. Ecorechtvaardigheid is radicaal, omdat zij zich niet beperkt tot

BOOKS

pragmatische oplossingen binnen de bestaande orde, maar die orde en haar principes van rechtvaardigheid ter discussie stelt. Zij breekt met de westerse ideeën over distributieve en procedurele rechtvaardigheid en erkenningsrechtvaardigheid. Dat laatste is opmerkelijk, want biedt erkenning niet een opening tot gelijkwaardige inclusie? Maar erkenning is de evenknie van tolerantie, waarbij we zijn 'overgeleverd aan de mate waarin machtshebbers je willen erkennen' (194). Die erkenning en het morele appel op duurzaamheid moeten we liefdevol weigeren.

Deze weigering is de eerste bouwsteen van ecorechtvaardigheid. De tweede richt zich op herstel. Het onrecht dat volkeren en landschappen is aangedaan kan nooit worden rechtgetrokken, maar we kunnen wel werken aan herstel van de relaties tussen soorten, menselijke gemeenschappen, landschap, dieren en ondergronds leven. Herstel van onrecht vraagt ook om herverdeling van schulden en middelen van herstel. De herstelbetaling van schade die door westerse CO₂-uitstoot wordt veroorzaakt is daarvan het eerste begin. Dit herstel van relaties tussen menselijk en niet-menselijk leven raakt aan meersoortige rechtvaardigheid en gaat uit van zorg en liefhebben voor ieder leven. Van belang is ook dat lokale gemeenschappen zeggenschap hebben over het landschap waarin zij wonen, zonder dat dit weer kan worden toegeëigend door anderen om olie dan wel metalen te winnen voor economische groei.

OEFENING IN PLANETAIRE VERBEELDING

Als gevolg van de diepgewortelde culturele vooronderstellingen van het modern westerse wereldbeeld is de klimaatcrisis volgens Amitav Ghosh (2016) een crisis van de verbeelding. In zijn laatste hoofdstuk stelt Jhagroe zich een welhaast onmogelijke opdracht om de toekomst voorbij duurzaamheid te verbeelden. Die 'planetaire verbeelding', zo beseft hij, gaat niet zonder speculatie en vraagt om oefening, niet om een to-dolijstje. Technologie kan veel betekenen, maar er is meer nodig.

De fundamentele verandering die Jhagroe beoogt vraagt om een verandering van fundamenteën. Niet groene groei maar degrowth-economie en ecosocialisme zouden onze relatie tot elkaar en de Aarde moet organiseren. Binnen deze economie is nog steeds ruimte voor groei, maar die volgt een regeneratief principe waarbij we niet meer van de Aarde en mensen vragen dan we kunnen teruggeven of zij nodig hebben om te herstellen. Ten tweede moeten we niet langer uitgaan van het individu, maar van onze verwevenheid met en primaire afhankelijkheid van andere levende wezens. En ten derde zouden we het sociale contract moeten inruilen voor een planetair contract tussen menselijke en niet-menselijke wezens en een planetaire democratie waarin ook niet-menselijk leven een stem krijgt.

De lezer vraagt zich wellicht af of deze planetaire verbeelding en liefdevolle strijd voor een planetaire toekomst zoden aan de dijk zet. Hoe realistisch is dit? Jhagroe geeft toe dat zijn verhaal wereldvreemd en poëtisch overkomt, maar om het dominante discours over duurzaamheid te doorbreken is dat noodzakelijk. Ik zie zijn betoog als een poging om vorm te geven aan het liefdevol onderbreken van de vanzelfsprekende manieren en diepgewortelde vooronderstellingen waarop we naar de planeet kijken.

Tegelijkertijd neemt Jhagroe duidelijk stelling in en is hij stellig en soms met recht provocerend in zijn uitspraken: 'Er kleeft bloed aan Belgische chocolade'. Daarmee legt hij klip en klaar de keerzijde van het duurzaamheidsregime bloot. Het roept vragen op, het raakt aan dilemma's en controverses en paradoxen die in het duurzaamheidsregime zelf liggen besloten. Het dwingt om na te denken over de grenzen van het dominante denken, over duurzaamheid en waar dat op zijn grenzen stuit. Het is jammer dat Jhagroe deze controverses niet verder uitdiept en niet preludeert op argumenten die tegen zijn stellingen kunnen worden ingebracht. Ik vermoed dat het zijn betoog nog krachtiger zou hebben gemaakt.

Hoe dan ook, *Voorbij duurzaamheid* doet wat een interessant boek moet doen: verrassen, irriteren en inspireren. Het laat zien dat de klimaatcrisis onlosmakelijk is verbonden met belangrijke kernopgaven van het sociaal werk zoals inclusie, respect voor diversiteit, sociale rechtvaardigheid en emancipatie. Tegelijkertijd roept het de vraag op wat deze opgaven betekenen in het licht van ecorechtvaardigheid. Emancipatie gaat dan niet om verheffen en erkennen, maar om het liefdevol doorbreken van een orde die als natuurlijk wordt gezien.

REFERENTIES

- Ghosh, A. (2016). *The Great Derangement. Climate Change and the Unthinkable*. Penguin.
- Hickel, J. (2021). *Minder is meer. Hoe degrowth de wereld zal redden*. EPO.
- Jhagroe, S. (2016). *Urban Transition Politics. How struggles for sustainability are (re)making urban spaces*. [proefschrift] Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Jhagroe, S. (2024). *Voorbij Duurzaamheid. Op weg naar een ecorechtvaardige samenleving*. Mazirel.
- Scott, J.C. (2020). *Seeing Like a State. How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press (oorspr. 1998).
- Swyngedouw, E. (2018). *Promises of the Political. Insurgent Cities in a Post-Political environment*. MIT.